

Ideologie, idee i wartości okresu wielkiej zmiany

Część III

O ile w pierwszej części antologii znalazły się teksty, odwołujące się do wartości społecznych i moralnych, zawarte w postawach ludzi, o tyle tutaj zeszyły się prace, poświęcone raczej analizie *hierarchii wartości społecznych* oraz ich *ideowych i ideologicznych nośników*. Zaczynamy od fragmentu bardzo ważnej książki Jerzego Szackiego *Liberalizm po komunizmie*, wybierając fragment, dotyczący stanu świadomości Polaków w czasach poprzedzających – jak mówi Autor – „liberalną rewolucję”. Ruch „Solidarności” był niewątpliwie przygotowaniem do wielkiej zmiany systemowej, zwłaszcza że stanowił wyraz społeczeństwa obywatelskiego i używał namiętnie pojęcia *podmiotowości*, co świadczyło o przekonaniu o autonomii działania jednostek. W nieco inny sposób na hierarchię wartości Polaków patrzyła u progu przemian Renata Siemieńska („Od wartości postmaterialistycznych do materialistycznych – *casus* Polski”), używając koncepcji Ingleharta, który wskazywał na ewolucję hierarchii wartości od materialistycznych, zorientowanych na zaspokojenie podstawowych potrzeb i spokojnego, wygodnego życia do postmaterialistycznych, które odnoszą się bardziej do celów samorealizacji indywidualnej, ale też „wyższych” celów społecznych i duchowych. Autorka stara się opisać, jak lokuje się system wartości Polaków w tej typologii. Podobnie następny tekst („Orientacje aksjologiczne Polaków na tle europejskim”), porównujący – jak mówi jego autorka, Aleksandra Jasińska-Kania – orientacje aksjologiczne Polaków z tendencjami, panującymi w społeczeństwach europejskich. Autorka jest zasłużoną badaczką wartości polskiego społeczeństwa, w różny sposób do nich podchodząc, poczynając od wieloletnich badań nad sympatiami i antypatiami

Polaków do innych narodowości, a na analizie danych wielkich, międzynarodowych przedsięwzięć badawczych: Światowego i Europejskiego Systemu Wartości, kończąc. W nieco inny sposób i w innym kontekście o egoistycznych i prospołecznych orientacjach Polaków mówią teksty Tadeusza Szawiela („Społeczne podstawy konserwatyzmu w Polsce”) i Pawła Śpiewaka („Lekcja de Tocqueville’a. O demokracji w Polsce”). Ten ostatni w swych rozważaniach, nieco przypominających znany artykuł o tym, jak opisaliby „Solidarność” Alexis de Tocqueville i Hannah Arendt, stara się użyć koncepcji francuskiego myśliciela do zdiagnozowania stanu politycznej świadomości wolności: czym jest i jak jest pojmowana wolność przez Polaków, którzy symbolicznie tak zawsze byli oddani walce o nią. Wynik tych rozważań wskazuje, że polska wolność jest szalenie indywidualistyczna, raczej jest wolnością „od” niż wolnością realizowaną dzięki obywatelskiej współpracy między ludźmi. Wizja społeczeństwa zorientowanego na realizację indywidualnych, nie tyle egoistycznych, ile „sobkowskich” (ha!) celów, ograniczonych do co najwyżej rodzinnego bądź rodzinno-przyjacielskiego kręgu, tworzy obraz o zaskakująco podobnych kolorach do tego, jaki wyłaniał się z otwierającego tom tekstu Stefana Nowaka. Zgodnie z diagnozą Tadeusza Szawiela („Społeczne podstawy konserwatyzmu w Polsce”), przekonującego, że dominującym nurtem w polskim życiu jest prawicowo-konserwatywna orientacja, która oznacza głębsze przywiązanie do splotu wartości, kojarzonych z tradycją, rodziną, wartościami i cnotami katolickimi, raczej tradycjonalistyczna obyczajowo, orientacja ta wyznacza zarówno indywidualne postawy, jak i cnoty zbiorowe. Oznaczałoby to, że przywiązanie do tych wartości buduje głębsze porozumienie między większością Polaków, a i ma wpływ na społeczne i polityczne ich zaangażowanie.

I.K.